

Türkiye’de Toplumsal ve Dinî Değişimin İzleri:
AK Parti İktidarında Nereden Nereye
(Öğretmenler Üzerinden Bir Değerlendirme)

Yazar

Selman Yılmaz

ISBN: 978-605-2233-62-7

1. Baskı

Ekim, 2019 / Ankara

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 327

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oğuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

*İlyas abime,
sevgi, muhabbet ve özlemle...*

Dr. Öğr. Üyesi Selman Yılmaz

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışan Selman Yılmaz doktorasını sosyoloji alanında Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Pittsburgh Üniversitesi'nden almıştır. Çalışma konuları Türkiye'de din-devlet ilişkilerindeki değişim, kültür-din etkileşimi ve toplumsal değişim süreçleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışmalarının ayrıntılarına Ankara Üniversitesi'ndeki kişisel web sayfasından ulaşılabilir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
GİRİŞ.....	13

I. BÖLÜM TOPLUM VE DEĞİŞİM

Toplumsal Değişim.....	17
Toplumsal Değişim Kuramları.....	19
I. Döngüsel Değişim.....	22
A. Organizmacı Değişim Modelleri.....	22
İlk Çağ Filozoflarına Göre Toplumsal Değişim.....	23
İbn Haldun (1332-1406).....	24
Cemil Meriç (1916-1987).....	29
II. Doğrusal Değişim.....	33
A. Evrimsel Değişim Modelleri.....	33
Auguste Comte (1798-1857).....	34
Max Weber (1864-1920).....	39
B. İşlevselci Değişim Modelleri.....	44
Emile Durkheim (1858-1917).....	46
Talcott Parsons (1902-1979).....	51
Mübeccel Belik Kıray (1923-2007).....	56
C. Çatışmacı Değişim Modelleri.....	60
Karl Marx (1818-1883).....	61
Ralf Dahrendorf (1929-2009).....	65
III. Çok Yönlü Değişim.....	70
A. Yeni Modernist Modeller.....	70
Anthony Giddens (1938 -).....	71

B. Post-Modernist Modeller.....	75
Zygmunt Bauman (1925-2017).....	77
Toplumsal Değişim Kuramlarına Getirilen Eleştiriler.....	82
Toplumsal Değişim ve Din İlişkisi.....	87
Toplumsal Değişimi Yavaşlatıcı Bir Unsur Olarak Din.....	88
Toplumsal Değişimi Hızlandırıcı Bir Unsur Olarak Din.....	96
İslam'ın Toplumsal Değişime Bakışı.....	105

II. BÖLÜM YÖNTEM

Araştırmanın Önemi.....	111
Araştırma Metodu.....	118
Araştırma Evreni ve Örneklem Seçimi.....	119
Araştırmanın Uygulanması.....	121
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	122
Araştırma Soruları.....	124
Araştırma Grubunun Genel Özellikleri.....	125

III. BÖLÜM DİNİ İNANÇ VE TEMAYÜLLER

Temel inançlar.....	129
Allah inancı.....	129
Kur'an İnancı.....	134
Ahiret İnancı.....	139
Diğer İnançlar.....	144
İbadetler.....	150
İbadetleri Yerine Getirme Algısı.....	150
Oruç İbadeti.....	156
Namaz İbadeti.....	159
Dua.....	162

Dinî Hayata Şekil Veren Sosyo-Kültürel Faktörler.....	164
Dinî Bilgi Düzeyi.....	165
Dinî İnanca Verilen Önem.....	172
Dine Karşı Duyulan Güven Duygusu.....	177
Dinî Yasak Algısı.....	185
Geleneksel Din.....	190
Güncel Tartışmalar.....	196

IV. BÖLÜM

TOPLUMSAL VE DİNİ DEĞİŞİMİN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Türkiye’de Toplumsal Değişimin Dinamikleri.....	207
AK Parti İktidarında Toplumsal Değişimin Dinamikleri.....	213
Toplumsal Değişimin Din Üzerine Yansımaları.....	221
SONUÇ	233
KAYNAKLAR	241
TABLO, GRAFİK VE ŞEKİL LİSTESİ	255
EKLER	257

ÖN SÖZ

Değişim, tüm toplumların ve toplumu meydana getiren bütün kurumların alinyazısıdır. Din de toplumu meydana getiren sosyal kurumlardan biri olarak toplumsal değişimin hem nesnesi hem faili konumundadır. Toplumsal yapının bir bölümünde meydana gelen değişim, nihayetinde o yapının bütün parçalarını etkilemektedir. Modernleşmeyle birlikte toplumun her alanında hızlı bir değişim sürecinin içine girildiği açıktır. Dinî anlayış ve temayüller de bu sürecin içinde peyderpey değişmektedir. Fakat toplumsal ve dinî değişim nereye doğru ve hangi hızla ilerlemektedir? Sadece 10 sene önce Türkiye'nin İslamlaştığı tartışılırken bugün muhafazakâr ailelerin çocuklarının bile deizme sürüklediği iddia edilmeye başlanmıştır. Türkiye'de yaşayan kişiler ya bir lunapark hız treni (roller-coaster) üzerindeymişçesine yıldan yıla bir aşağı bir yukarı bir sağa bir sola savrulmaktadırlar ya da bu değerlendirmelerden en az biri hatalıdır.

Dinî değişimle ilgili tartışmaların genel problemi konunun bağımsız alan araştırmaları üzerinden yürütülmemesidir. Toplumsal değişime değer yargılarıyla yaklaşmak eldeki verileri doğru okumayı güçleştirmektedir. Elinizdeki çalışma bu düşüncelerle Türkiye'de 2000'li yıllarda yaşanan toplumsal ve dinî değişimi doğru okuma gayesiyle ortaya çıkmış bulunmaktadır. Araştırma dinî algı ve temayüllerdeki değişimi öğretmenler üzerinden tespit etmeye çalışmaktadır. 2005 yılında öğretmenlerle gerçekleştirdiğimiz anket uygulaması aynı sorularla tekrar edilerek dinî değişimin izleri ve öğretmenler üzerindeki yansımaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Bursa il merkezindeki ilkököl ve ortaokullarda görev yapan 420 öğretmenin katılımıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Öğretmenlerdeki dini inanç, ibadet ve sosyal yaşam boyutlarını ölçtüğümüz bu çalışmada ortaya çıkan yaşa bağlı farklılıklar birçok kişinin düşüncesinin aksine en azından öğretmenler açısından dine yönelimin azalmadığını ortaya koymaktadır. Önceki çalışmamızla yaptığımız karşılaştırmalar da öğretmenler açısından din adına genel olarak pozitif yönlü bir değişime işaret etmektedir. Bu durum öğretmen profilindeki değişimi göstermektedir.

Bu çalışmanın bir eser haline dönüşüm sürecinin her aşamasında birçok kişi katkı sunmuştur. Bir hayra vesile olan o hayrı yapan gibiyse burada ilk paye doktora öğrencimiz Süleyman Arif Sarı'ya ait olacaktır. Bu çalışmayı başlatma hususundaki teşviki, resmî izin süreçlerindeki yardımı, anketlerin uygulanması sırasındaki özverili gayretleri ve anket uyguladığımız bölgede uzun yıllardır öğretmenlik yapmasının sağladığı avantajla anket sonuçlarının doğru analizine sunduğu katkı her türlü teşekkürün ötesindedir. Bütün bu gayretlere rağmen resmî izin sürecinde Bursa İl Millî Eğitim Müdürlüğü inisiyatif kullanmasa bu çalışmanın gerçekleşme imkânı olmayacağından kurum olarak kendilerine müteşekkir olduğumu belirtmem gerekir. Öğretmenler zamanlarını ayırarak bu ankete katılım göstermeseler bu alan araştırmasının gerçekleşemeyeceği izahtan varestedir. Bu sebeple cevaplarını değerlendirmeye aldığımız 420 öğretmen arkadaşımıza da ayrı ayrı teşekkürü bir borç bilirim. Yine anket verilerinin toplanması hususunda arkadaşım Kasım Akyüz'ün gayretleri araştırma imkânımızı kolaylaştırmıştır. Eserin ilk taslağından son haline kadar her aşamada katkılarını sunarak eserin bitirilmesi hususundaki teşviklerinden ötürü meslektaşım Yasin Meral'e şükranlarımı sunuyorum. Bir taraftan MEB'de öğretmenlik yaparken diğer taraftan da akademiden bağlarını koparmayan doktora öğrencilerimiz Eda Yazıcı Sönmez ve Figen Balamir de anket verilerinin doğru analizi için "içeriden" bireyler olarak esere doğrudan katkı sunan kişiler arasındadır. Eserin son okumalarını yapan öğrencilerimiz Büşra Nur Tutuk, Hilal Anık, Nurhibe Büşra Er ve Rumeysa Nur Tanı'ya da ayrı

ayrı teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Eserin yayın sürecindeki katkılarından dolayı İhsan Çapcıoğlu hocama da teşekkürlerimi iletiyorum. Son olarak bu eserin oluşumu sırasında sağladıkları huzurlu yuva ortamı ve çalışma imkânı için eşim Burcu ve oğlum Ali Kerim'e de teşekkür ederim.

Tüm bu dikkatli gözlerin okumalarına ve yorumlarına rağmen metinde gözden kaçırdığımız hususların olması muhtemeldir. Kitaptaki tüm hataların bana ait olduğunu ifade etmem gerekir. Okuyucularımızın kitapla ilgili yapacakları geri dönüşler memnuniyetle karşılanacaktır. Okuyucu ve din sosyolojisi alanı için faydalı bir eser olması dileğiyle.

Selman Yılmaz
Ankara, 2019